

Vanha Raahen ry:n vuosikokous 27.10.2012

Pekka Kärki, FM, Museoviraston osastonjohtaja (eläkkeellä)

Vanha Raahen – mitä tehdä sen säilymiseksi?

Historiallisilla kaupungeilla on useimmiten hyvin säilynyt ydinalue, ns. vanhakaupunki, minne vilkas kaupunkielämä palveluineen on keskittynyt. Siitä kaupunki yleisesti tunnetaan ja se antaa leiman koko kaupungille. Miten on Raahessa? Mitä Raahen olisi ilman vanhaa Puu-Raahen? Eroaisiko se mitenkään Kajaanista tai Pieksämäestä? Tarkastelen sitä, mitkä näyttävät olevan Raahen vanhakaupungin säilymisedellytykset ja miten säilymistä voitaisiin edistää.

Raahen vanhakaupungin suojeleminen on ollut vireillä puoli vuosisataa. Kun kaupungin uudelleenkaavoitus käynnistyi 1950-luvun lopulla, jotkut valistuneet arkkitehdit näkivät jo puutaloalueen historiallisen arvon. Museovirasto, silloinen Muinaistieteellinen Toimikunta alkoi tutkia kaupungin puutaloja. Tutkimusvaihe johti Henrik Liliuksen väitöskirjaan Raahen Pekkatorista. Siinä hän selvitti, millainen taidehistoriallinen tausta renessanssiin pohjautuvalla ruutukaavalla ja klassistisvaikutteisella puurakennuskannalla oli.

Raahen oli tuolloin suuren murroksen kynnyksellä: Rautaruukin tehdas loi aivan uudet näkymät kaupungin elämään ja odotettavissa olevalle kasvulle oli luotava asemakaavalliset puitteet. Kaupunki oli kasvun huumassa. Muinaistieteellinen toimikunta toi kaavoitusprosessiin varovaisen näkemyksensä, että ruutukaavan rakenne ja jotkut arvokkaimmat rakennukset olisi säilytettävä. Kaavallinen tavoite toteutuikin pääpiirteissään uudessa 1960-luvun asemakaavassa, mutta rakennuskannan yksityiskohtaiseen suojelemaan ei vielä laajemmin menty. Toki talonmestajat korjailivatkin rakennuksiaan, mutta monet jäivät huonolle hoidolle eikä niitä ryhdytty suuremmin ajanmukaistamaan. Vuokrahuoneista oli kova kysyntä ja seminaarilaiset ja työläiset tyytyivät vaatimattomaan asumistasoon. Joissain taloissa oli vielä lehmiä. Useimmissa ei ollut vesijohtoa ja viemäriä. Vanha ”ruuma” oli käytössä ja moni katsoi, että talo piti purkaa tai ainakin ”saneerata” perusteellisesti. Etenkin pihon kiertävät ulkorakennukset jäivät huonolle hoidolle.

Raahen kaupunki halusi kaupunginjohtaja Yrjö Reinilän johdolla vaalia edes Pekkatoria ja Brahenkadun ja Rantakadun keskeisiä näkymiä. Silloinen museonhoitaja Kalle Leväaho luonnehti autioituvien talojen puutteellista

kiinteistönpitoa sillä, että kun ”omistajaperikunnat ovat hajautuneet viidelle mantereelle, kauppoja ei saada syntymään ja talot ränsistyvät omia aikojaan”.

Tällaisena tilanne jatkui 70-luvulle, jolloin pohjoismaissa oli yleisesti havahduttu yhteisen hienon puukaupunkiperinteen vaalimiseen ja nämä mainingit tulivat myös Raahen rannoille. Oulun yliopiston professori Esko Järventaus ja Museovirasto koettivat vaikuttaa siihen, että taloja kunnostettaisiin ottamalla niiden kulttuurihistorialliset arvot huomioon. Kuitenkin vasta Hilikka Aaltosen tulo kaupunginarkkitehdiksi toi kaupunkiin uutta näkemystä siitä, että vanhan kanssa voitiin elää, kunhan sitä hoidettaisiin järkevästi.

Keskusta siirtyi vähitellen pari sataa metriä etelään Sovionkadun eteläpuolelle ja vanhat liikehuoneistot jäivät puutaloissa vaille käyttöä. Huonokuntoisia ulkorakennuksia purettiin, niiden hyötykäyttö oli lakannut, tonttien suljetut pihat menettivät luonteensa. Kaupunginarkkitehdin asiantuntemus auttoi välttämään aivan karkeimmat virheet uudisrakennuskysymyksissä, mutta 60-luvun asemakaavan sallimat uudisrakennusmahdollisuudet toivat Vanhan Raahen sydämeen standardimaisia rivitaloja ja kaksikerroksisia taloja, jotka rikkoivat aikaisempaa tasapainoista kaupunkikuvaa.

Museovirasto ja sisäasiainministeriö painostivat 70-luvun lopulla kaupunkia tarkistamaan vanhankaupungin asemakaavaa. Kaupunginarkkitehti Aaltonen teki kaikkensa, että uudenlaiset, monissa puutalokaupungeissa – esimerkiksi Porvoo, Naantali, Rauma, Kokkola - jo sovelletut suojelukaavoitusperiaatteet olisi otettu Raahessakin täysimääräisesti käyttöön, mutta tiellä oli yksi este: kaupunginvaltuusto. Se piti jääräpäisesti kiinni vanhasta rakennusoikeudesta ja uusi kaava piti mukauttaa siihen. Valtuusto, jonka kiihkeissä kokouksissa minäkin joitain kertoja olin kuultavana, katsoi, että tontinomistajat menettävät omaisuutensa arvoa, jos rakennusoikeutta alennetaan.

Tämä johti vaikeaan yhtälöön. 1980-luvulla valmistunut uusi asemakaava oli periaatteiltaan ansiokas ja pyrki luomaan puutaloalueen suojelulle hyvän perustan. Uuden asemakaavan rakennusoikeuden täysimääräinen soveltaminen antoi kuitenkin rakennusliikkeille ja yksityisillekin mahdollisuuden rakentaa niin paljon, että eräiden kadunvarren uudisrakennusten sopeuttaminen katukuvaan on tullut mahdottomaksi. Kun näiden rakennusten pihat on lisäksi täytetty lakimääräisillä autopaikoilla, ei Vanhan Raahen tunnelmallisesta miljööstä ole näillä tonteilla jälkeäkään. Kielteiset vaikutukset heijastuvat laajalle ympäristöön. Pahin esimerkki on hiljan valmistunut kaksikerroksinen, arkkitehtonisesti keho ”kolossi” Kauppakadun ja Brahenkadun kulmassa, josta vanha ns. Rosanderin talo paloi tai se poltettiin. Sama rakennusliike on hankkinut omistukseensa Koulukadun eteläsivulta useamman tontin ja jää nähtäväksi, mitä kamalaa se sinne ahneuksissaan rakentaa.

Hieman vanhempi esimerkkipari löytyy Rantakadulta. Siinähan oli Cortenkadun molemmin puolin vanhat Ehrströmin ja Leufstadiuksen talot, jotka olivat säästyneet vuoden 1810 kaupunkipalossa. Sittenkin konkurssiin mennyt Raahen Rakennus Oy osti nämä tontit 80-luvun alussa ja ryhtyi suunnittelemaan niille uudisrakennuksia. Museovirasto puuttui peliin ja teki rakennuksista suojeluesitykset rakennussuojelulain nojalla. Rakennusliike ei tehnyt taloille mitään, antoi niiden ränsistyä. Lääninhallitus toteutti rakennusliikkeen kustannuksella hätäkorjauksia, joilla koetettiin estää pahin rappeutuminen ja asiattomien tunkeutuminen taloihin. Neuvotteluja käytiin ja tein jopa toimitusjohtajan kanssa kättä päälle lyöden ”herrasmiessopimuksen”, että omistaja korjaa päärakennukset kunhan saa rakentaa tonttien perälle uudisrakennukset.

Mikä oli tulos? Ehrströmin talo poltettiin! Suojelupäätös menetti näin merkityksensä. Paikalle pystytettiin uudisrakennuksia, kadun puolelle liian iso, mutta Cortenkadun puolelle ja pihan sivuille aivan mukiinmenevät pienemmät rakennukset.

Leufstadiuksen talon kävi paremmin. Katinhännässä asuva pariskunta osti tontin ja halusi kunnostaa talon perheensä asunnoksi. Museovirasto lupasi taloudellista tukea. Omistaja kuunteli auliisti Museoviraston neuvoja korjauskysymyksissä ja raahelainen konservaattori viimeisteli talon restauroinnin. Pitkäaikaisen työn tulos on nähtävissä. Päärakennus sisätiloineen on Vanhan Raahen varsinainen helmi. Tontille on siirretty vanha aitta, joka sopii paikalleen mainiosti. Muut rakennukset on otettu kunnostettuina käyttöön.

Kunpa tällaisia esimerkkejä hienosta restauroinnista olisi osoittaa enemmänkin. Toki niitä löytyykin Raahesta; minä vaan en enää, oltuani eläkkeellä jo vuosia, ole niitä ollut tilaisuudessa toteamaan. Olen saanut tietää, että Pekkatorin pohjoissivulla olevaa ns. Langin alakartanoa parhaillaan kunnostetaan asuintaloksi. Toivottavasti Kummatti-yhtiö antaa käyttämiensä hyvien arkkitehtien (Maija Niemelä ja Pentti Myllymäki) suunnitella korjauksen mahdollisimman hyvin. Pekkatori ei siedä huonoja arkkitehtonisia ratkaisuja.

Sen muistan viime käynniltäni toissa kesänä, että kirpputorit ovat lisääntyneet puutaloissa. Entiset liiketilat ovat tyhjennyttyään löytäneet edes sen käytön, mutta kokemus on osoittanut, että kirpputori on usein talon tuhoutumiseen johtava viimeinen vaihe. Niitä taloja ei yleensä huolleta eikä enää korjata ja oteta ”kunnialliseen” käyttöön.

Raahen vanhankaupungin kohtalon hetket alkavat olla käsillä! Vanha puutaloalue on supistunut eteläpäästään suuresti, ”puutalot on vaihdettu kerrostaloihin”, käyttääkseni Uudenkaupungin entisen kaupunginjohtajan sanontaa. Pitkänkarinkadun vanhat talot on korvattu standardimaisilla pienkerrostaloilla. Ydinalue, Koulukadun – Palokunnankadun - Saaristokadun - Rantakadun välinen alue, jossa on vain 12

korttelia, on jo muuttunut enemmän tai vähemmän onnistuneiden uudisrakennusten takia. Historialliset puutalot ovat niissäkin kohta vähemmistönä. Jos tämä meno jatkuu, ei kohta enää voida puhua arvokkaasta Puu-Raahesta.

Puuttuuko Raahesta ymmärrys vanhaa kaupunkikulttuuria kohtaan? Opastetut kierrokset Vanhan Raahen alueella ovat kuitenkin kuulemma hyvin suosittuja. Näkevätkö vieraat ja turistit paremmin kulttuuriperinnön arvon kuin raahelaiset?

Raahe tarvitsee nyt vihdoin kunnan toimintaohjelman, jolla vanhakaupunki pelastetaan niin kuin on tapahtunut Porvoossa, Raumalla, Kristiinankaupungissa, Naantalissa, Tammi9saassa, Loviisassa, Uudessakaupungissa ja vaikkapa Kokkolassa. Nämä kaupungit ovat ylpeitä vanhasta kaupunginosastaan, vaikka pari-kolme vuosikymmentä sitten niidenkin kaupunginisät vielä panivat vastaan, kun tulimme Museovirastosta niitä pelastamaan. Raahessa on tehty vain minimi. On aikanaan tehty asemakaava, joka on suojelevinaan historiallisen ympäristön, mutta joka ei toimi kehitystä säilyttämiseen ohjaavana vahvana instrumenttina.

Asemakaava on taas uusittava! Rakennusoikeuden alentaminen ja tiukat suojelumääräykset ovat avainkysymykset! Kyllä Raahessa riittää maata tehokkaalle uudisrakentamiselle muualla.

Nykyiseen asemakaavaan liittyvät ohjeelliset korjaustapa- ja uudisrakennusohjeet voidaan syrjäyttää paikallisten viranomaisten lepsuuden takia. Uudisrakennuksia toteuttavat ahneet grynderit ja ymmärtämättömät yksityiset kiinteistönomistajat käyttävät liian usein asiantuntijoinaan kehnoja suunnittelijoita, jotka eivät osaa tai halua sovittaa uudisrakennuksia ympäristönsä vaatimuksiin. Korjaustöissä ei osata vaalia vanhan rakennuksen sielua, vaan niissä toteutetaan rakennus- ja sisustuslehtien markkinoimia asuntoihanteita.

Museovirastossa ja omien rakennusteni korjaustöissä saamieni kokemusten perusteella uskallan väittää, että Raahen huonokuntoisetkin hirsitalot ovat kunnostettavissa. Joku talo vaatii enemmän toimenpiteitä, joku vähemmän. Hirsitalo sinänsä on paljon etevämpi rakenteeltaan kuin uudemmat, eri tekniikoilla tehdyt talot. Lahoviat voidaan korvata uudella puulla, notkolla olevaan seinään voidaan laittaa följareita, kivijalkaa voidaan vahvistaa ja painumat korjata, paksusta höylätystä laudasta tehdyt vuoraukset kestävät paljon pitempään kuin nykyisestä hötöpuusta tehdyt laudoitukset, vanhat ikkunat voidaan useinkin – ei tosin aina - korjata helpommin ja huokeammalla kuin hankkia uudet.

Laho turmelee puutalon helposti jos katto vuotaa tai tuuletus ei toimi. Viat ovat kuitenkin yleensä paikallisia ja korjattavissa. Hirsitekniikan tuhatvuotisen käytön aikana ”lastentaudit” on jo karsittu toisin kuin uusilla tekniikoilla ja materiaaleilla rakennetut talot, joissa homekin on tavallinen vieras.

Sisätiloihin on tietenkin kunnostuksen yhteydessä luotava kohtuulliset mukavuudet, joihin ei kuitenkaan kuulu porealtaan ja katettujen terassien kaltaiset muoti-ilmiot. Lämpöeristyksen parantaminen ala- ja yläpohjassa sekä seinien ja ikkunoiden tiivistäminen riittää lämpötalouden hyvään hoitamiseen. Hirsitaloa ei kannata pilata paksuilla vuorivilloilla ja levytyksillä seinissä. Kuka on määrännyt, että seinien on oltava aivan pystysuorat?

Tätä luetteloa hienovaraisista korjausperiaatteista voisi jatkaa pitkään. Jokainen talo on yksilöllinen ja siihen on sovellettava järkeviä, vanhaa säästäviä menettelyjä. Talojen henkeä, materiaaleja ja ilmettä on huolella vaalittava ei vain ulkoasussa vaan myös sisätiloissa. Asunnon henki ja ominaisuudet ovat jokapäiväisen elämän kannalta elintärkeitä.

Raahelaisten pitäisi käydä ottamassa oppia edellä mainituista kaupungeista. Loviisassa, Uudessakaupungissa ja Tampereen Pispalassa on kesäisin järjestetty tapahtumia, joissa asukkaat esittelevät restauroituja tai korjauksen alla olevia talojaan. Etenkin Loviisan Vanhassa vara parempi-päivät houkuttelevat paikalle tuhansia ihmisiä, jotka ovat haltioissaan näkemästään ja saavat paljon oppia omiin töihinsä. Sinne kannattaisi raahelaistenkin lähteä joukolla katsomaan, mitä loviisalaiset ovat saaneet aikaan vanhoissa taloissaan ja puutarhoissaan. Enää ei ole puhuttakaan, että Loviisasta purettaisiin yhtäkään vanhaa taloa. Ihmiset ovat ylpeitä arvokkaista taloistaan, niin suurista kuin pienistäkin.

Kiinteistönomistajat ovat tietenkin avainasemassa Vanhan Raahen alueellakin. Edellä mainituissa kaupungeissa positiivinen suojelukehitys ei kuitenkaan ole tapahtunut vain ”vanhojen” asukkaiden toimesta. Kaikissa ovat ”tullista tulleet” uudet asukkaat olleet kaikkein innokkaimpia ostamaan ja kunnostamaan vanhoja taloja. Heille vanhaan taloon ja ympäristöön asettuminen on myös ollut vaivaton tapa tulla porvoollaiseksi, raumalaiseksi tai kokkolalaiseksi. Kuulemma Raahessakin on kysyntää vanhoista taloista, mutta ne eivät siirry uusille omistajille tarpeeksi nopeasti. Vanhoja arvokiinteistöjä ei kuulemma ole juuri kaupan tai omistajien hintatoive on epärealistinen perustuessaan nykyiseen ylisuureen rakennusoikeuteen.

Teillä, Raahen entiset asukkaat ja nykyiset ystävät, on erityinen velvollisuus puolustaa Vanhaa Raahaa ja koettaa kannustaa sen säilyttämiseen. Arvattavasti monilla teistä on läheisiä sukusiteitä Raahen ja kenties omistuksessanne tai ainakin perikuntien jäsenenä osuuksia vanhoihin taloihin, jotka kaipaavat kunnossapitoa ja restaurointia. Jos te ette osaltanne toimi ja puhu tämän arvokkaan kulttuuriperinnön puolesta, se on kohta myöhäistä. Nykymeno Raahessa johtaa väistämättä vanhankaupungin arvon heikentymiseen ja vähitellen tuhoutumiseen. Kaupungin käynnistämä kehittämis- ja suojeluohjelma etenee niin hitaasti, että mahtaako se

ehtiä pelastaa Vanhaa Raahea. Nähtäväksi vielä jää, suostuuko kaupunginvaltuusto alentamaan rakennusoikeutta, joka on nykyisen asemakaavan pahin ongelma.